

Miglė Satkauskaitė

19 m.

07.07

Susitinkame Lietuvos jaunimo organizacijų tarybos biure. Bendrų daiktų išsidalinimas. Paskutiniai priminimai. Jaučiamas atviras jaudulys: greičiau į traukinį, greičiau pasiekti taigą... Visi nekantraujame. Nors tą jausmą užgožia nežinomybė: Kas bus? Kur vyksime? Ką veiksime? Ir tik kelionės eigoje atėjo supratimas, jog čia visagalis yra netikėtumas... Ir gerai, jei žinai, kas bus artimiausias pora valandų, nes dažniausiai nežinodavome ir kur miegosime, kur eisime, lis ar nelis, rasime vinių ar ne, pagalšime kirvius ar ne...

Ir pagaliau. Susėdame į traukinį. Į traukinį, iš kurio po dviejų savaitių jau išlipsime kaip vieninga komanda, kartu daug ištvėrusi, patyrusi. Pajudame. Prasideda. Pirmieji pokalbiai, susipažinimas. Tarsi kino filme – pro šalį lekiantys vaizdai, žmonės su nešuliais, susirūpinę veidai. Viskas atrodo netikra. Negi tikrai MES? Negi tikrai Į SIBIRĄ?.. To dar iki galo nesuprasiu ir lipdama iš traukinio po dviejų savaitių. Tačiau praeis dar viena savaitė ir pajusiu – tai buvo iš tikrųjų... tai buvo įspūdinga.

07.08

Maskva pasitinka milžiniškais dangoraižiais, didžiuliu žmonių srautu ir kvapu, talpinančiu savyje viską: nuo kebabų iki prabangių mašinų išmetamų dujų. Sudėję daiktus į autobusiuką, vykstame į Lietuvos ambasadą, kur gauname po kelias minutes pasimėgauti dušu.

Žygis į Gulago muziejų, Raudonąją aikštę ir po truputį pamatome, KOKIA ta Maskva... nors suprasti jos turbūt neįmanoma.

Nostalgija pakvimpa pamačius Vachtangovo teatrą ir kirilica parašytą R. Tumino vardą. Mes važiuojame pagerbti ištremtųjų, o dabar žmonės savo (ar ne visai savo) noru vis dar plūsta iš Lietuvos.

Maskva bando mumis kuo greičiau atsikratyti: pila lietus, trankosi žaibai... Jai pavyksta, ir mes šlapi sukrentame į traukinį, vykstantį į oro uostą. Pro šalį plaukia turistai su dar didesnėmis kuprinėmis ir saulės nugairintais veidais. Įdomu, kur traukia jie. Nors kur kas įdomiau, kas laukia mūsų. Dar kelios valandos, skrydis ir mes jau būsimė labai arti tikslo...

07.09

Diena ir naktis susimaišė. Po skrydžio turėjome porą valandų miego viešbutyje, po kurio laukė pažintis su tikrai savo šarmą turinčiu miestu – Tomsku, ir įrankių bei maisto pirkimas rytdienos kelionei į taigą.

Dar lėktuve nematyto žalumo miškai padarė įspūdį. Tačiau ant žemės viskas vėl kitaip. Tai keistas miestas, kurio tam tikrose vietose matyti didmiesčiams nebūdingas platus horizontas. Daug jaunavedžių, balandžių. Sena miesto istorija. Ir Tomė – upė su bespalviais krantais ir vis tiek labai pagyvinanti miestą.

Susitinkam su lietuve Ada. Patyrusi kino kritikė, dėstytoja, labai nuoširdi ir linksma, vos tramdo ašaras kalbėdama apie savo šeimos istoriją, meilę tėvynei...

Lietus vėl bando plauti mūsų rūpesčius dėl darbo įrankių, maisto, laukiančios kelionės. Po gražaus komandinio darbo viskas išspręsta. Išsiskirstome į kambarius laukti kitos dienos ir jos išbandymų mums, mūsų kūnams, protams, emocijoms...

07.10

Taiga. Apie 40 km autobusu nuo Tomsko. Patinka man tas mūsų autobusiukas. Gal kiek „kvepia naftalinu“, bet dėl to dar labiau žavi. Atrodo, kad Sibiro keliai ir tas autobusiukas nudrėbti iš to paties molio. Ne atrodo, o taip ir yra. Iš pradžių kyla klausimas, ko tokia įvairovė mašinų (nuo naujų prabangių džipų iki senų žiguliukų) traukia į vidurį miškų. Pasirodo, tai uogautojai. Taip... čia Sibiras... nereikia stebėtis net gaisrinės mašina basivažinėjančiais kaimiečiais...

Uodai? Realybė viršijo lūkesčius. Pasirodo, kad jų dabar yra gerokai mažiau nei įprasta. Tačiau ir tų pakako, kad rankos, veidas, sprandas ar šiaip vieta, kur labiau prisiglaudę drabužiai, būtų visiškai sukandžiota. Nors gal ir gerai nuleisti šiek tiek kraujo...

Gal grybai ar uogos, gal šiaip kas, bet miškas, kuriame esame, labai primena lietuviškąjį. Netoli nakvynės vietos – stebuklinga akis – mažas šaltiniuotas ežerėlis pelkėje. Iš tiesios pušies pavyksta padaryti ir gražiai suleisti pirmąjį kryžių. Beje, čia naktis ne juoda. Ir galima gana gerai matyti visą parą.

07.11

Pirmas (deja vienintelis) kryžius pastatytas. Partizano kulka. Šventintas vanduo. Lentelė „Čia ilsisi lietuvių tremtiniai“. Malda. Tyli, sklindanti iš vidaus. Čia nebetinka klausimas: „Kaip jautiesi?“. Čia išnyksta tas menkas „tu“. Ištirpsta gilesnės ir aukštesnės prasmės vertikalėje. Mes – Sibire. Einame pro buvusią gyvenvietę, kurios dabar matyti tik medinių pamatų liekanos. Smėlėtas, klampus kelias, kur kažkada buvo geležinkelio bėgiai. Bandau kaip filme atkurti vaizdus, kaip iš varganų barakų žmonės čia eidavo kirsti miško... vyrai, moterys ar net vaikai...

Mums besiruošiant iš stovyklavietės prapliumpa lietus. Neilgai trukus permirkstame. Nors užsidėjau neperšlampamą striukę, smarkus lietus pradeda sunktis pro tarpelį tarp kapišono ir striukės. Autobusas neatvažiuoja. Pradedame kurti priežasčių variantus ir tolimesnius planus. Nors drėgmė ir šaltis spaudžia smegenis. Kelias – viena didelė purvynė. Nusprendžiame eiti į kaimą: gal kas priims po stogu, gal kas paveš... Ir netikėtai beveik skrisdamas keliu prilekia autobusas. Žavintis vairuotojo meistriškumas, greitis, purvas ir gali pamanyti, kad važiuojam ne senu prikrautu autobusu, o visureigių lenktynėse.

Viešbuty išgirstame apie Volgoje nuskendusį laivą, kažkur Rusijoje nukritusį lėktuvą. Ir mes čia. Vakare vėl lietus, žaibai, kambary nutiestos virvės ir šlapi drabužiai ir daiktai. Nuotaika? Dar neatrasti tinkami žodžiai... Juk mes – Sibire.

07.12

Nelabai ankstyvas rytas, kelionė į traukinių stotį, Tomsko kapinių tvarkymas, kelionė atgal į viešbutį susidėti daiktų ir šiek tiek stresinis išvažiavimas vėl į stotį.

Tomsko kapinės buvo kažkas neįtikėtinai stebinančio. Visi esame matę miesto kapinių, tačiau tokių niekad nė įsivaizduoti negalėjau. Apibūdinti sunku. Galima būtų įsivaizduoti kaip mišką mieste, dar gerokai tankesnę nei Kauno ažuolynas, pilną pilną kapų. Tiesiog kapai ir medžiai. Ir didžiulis didžiulis plotas. Dar šiukšlynai kur ne kur. Tiesa, šios kapinės jau nebeveikiančios. Matyt, tai ir yra priežastis, kodėl jos taip atrodo. Išraunam krūmus, iškapojam medžius šalia antkapių ir perdažom metalinius kryžius.

Vakare traukinys. Miškai. Laukinės upės. Laukimas.

07.13

Naktį atvykus į Beli Jarą pavyksta įsiprašyti į nediduką vietinį (vienintelį) viešbutuką. Nors iš pradžių administratorė buvo nusiteikusi labai kategoriškai, vėliau atsileido... Užlipę mediniais senais laiptais į antrą aukštą surandame savo kambarius. Viduje trys senoviškos kušetės, kriauklė su šaltu vandeniu ir langai: rėmai su šešiais vinukais, prilaikančiais stiklą. Ryte pro langus pasimatę mediniai kaimelio pastatai daug kam priminė Palangą.

Stovėdami prie viešbutuko spėliojam, koku transportu važiuosim į Rybin miestelio kapines. Vaizdas aplink? Siaura gatvelė. Vaikšto karvės. Rieda įvairūs mašiniukai. Vaikšto tamsaus veido vietiniai. Lipdyti, prilipdyti, dažyti ir nedažyti mediniai dviaukščiai daugiabučiai. Gatvėje stovi mėlynas žiguliukas ir garsiai plešia rusišką popsą.

Kai kurių atsitiktinumų negali pavadinti tiesiog atsitiktinumais. Pavyzdžiui, to, kad vairuotojas Viktoras, mus vežęs į kapines, pasirodė turįs lietuviškų šaknų. Vakare buvome pakviesti pas jį. Viktoro istorija liūdna. Turbūt tai neišvengiama tokio likimo žmonėms. Kai jo lietuvis tėvas buvo išstremtas, čia sutiko mamą. Kai atsirado galimybė, tėvas grįžo į Lietuvą. Mama su Viktoru liko Rusijoje. Viktoro senelis iš mamos pusės dirbo gulago prižiūrėtoju. Keista, kad toje pačioje šeimoje susitinka dvi pusės: kaliniai ir prižiūrėtojai. Kartais gyvenimas žaidžia. Viktoras su žmona mus priima nepaprastai šiltai. Pasakoja apie gyvenimą Sibire, apie savo šeimą, rodo dokumentus, vartome nuotraukų albumus. Vaišina tikra rusiška juoda arbata, varške su trintomis avietėmis, kurių didelį stiklainį dar įdeda į kelionę.

07.14

5.30 val. Asino stoty pasitinka du didžiuliai ereliai. Sėdame į autobusiukus ir trenkiamės į taigos gilumą. Vėl prisimenu taiklųjį posakį, kurį pirmą kartą išgirdau

lankydamosi Sankt Peterburge: „Kur baigiasi keliai, prasideda Rusija“. Tik čia gali pamatyti kilometrų stulpelius ten, kur kelio net keliu pavadinti negali. Ir greičio iki 40 km/h ribojimo ženklą ten, kur praktiškas ir teoriškas didžiausias greitis 30 km/h. Unikalu. Ir ką čia bepridurti. Išlipti ir pradėti žygiuoti savomis kojomis buvo labai gera. Nors lietutis, saulė, vėjas ir ištisinis triukšmo kėlimas padėjo gerokai nuvargti, 30 kilometrų ištirpo gana greit. Pokštai apie meškas baigėsi pamačius persimainiusį vado veidą ir išdraskytus skruzdėlynus (skruzdes meškos valgo tik iš bado). Apsistojame medžiotojų stovyklavietėje, iš trijų pusių apsuptoje vandens. Prieš miegą dar tenka nemažai pavargti tempiant medžius, skaldant malkas – juk kūrenti visą naktį turėsime du laužus.

07.15

Sunki budėjimo naktis. Trūksta miego. Vakarykštis nuovargis niekur nedingo. Dalį bendražygių palikę saugoti stovyklavietę išeiname tvarkyti kapų. Kapinaitės labai jaukios. Jose tarsi atsigauname. Ten vien lietuvių kapai. Praretiname krūmelius, aptveriname tvorą. Grįžtant pastebime link mūsų stovyklavietės einančias šviežias mašinos vėžias. Vyrukai apsiginklavę kulkomis sakė, kad renka metalą. Ak, tas rusiškas mentalitetas... kartais tikrai stebina.

07.16

Anksti pastatę paminklą Tunguskyj Bor gyvenusiems lietuviams atminti išžygiuojame toliau. Sunku aprėpti ir suvokti tokią didelę gamtos kaitą: pelkynai, smėlynai, spygliuočiai, lapuočiai... Kartais einant smėliu, pušimis apaugusiu taku, apimdavo jausmas, kad tuoj tuoj

už kalnelio išnirs jūra. Bet tai kaip mirażas – tik iliuzija. Ir maškara bei karštis veikia kitokia linkme, nei svajonės apie jūrą.

Pirmieji kelyje sutikti žmonės – vyras ir moteris sename motocikle su priekaba. Uogautojai, labai netikėtai atriedęję taigos taku. Kai kas turbūt nusimena, kad sutinkame juos vykstančius į priešingą pusę. Tačiau grįždami atgal jie paima dvi labiausiai pavargusias merginas ir šiek tiek paveža.

Artėdami prie miestelio sutinkame vis daugiau ir daugiau mašinų. Jei ne šeštadienis, greičiausiai būtume vieni vieni. Kai kurie žmonės sustodavo persimesti žodžiu ar net šiek tiek pavežėdavo vieną kitą. O kai kurios mašinos tik lėkdavo pro šalį aptaškydamos mus purvu.

Maudynės pakelės pelkėje trumpam nušviečia pavargusius veidus ir po beveik 30 km pasiekiamo Baturino miesto prieigas.

Dvi dienos tamsiai rudo pelkės vandens gėrimo įrėžia ištisinį troškulį paprasto vandens. Taigi pirmas darbas nusimetus kuprines stovyklavietėje – parsinešti vandens. Vietiniai žmonės užsimena apie netoliese esančią kepyklą, kurioje turėtume rasti vandens. Kiek paėjus nuo kelio pasimato didelis tamsus pastatas. Šalia guli krūvos lentų. Nė gyvos dvasios. Praeiname pro šalį tolyn, link pastatų, primenančių garažus. Aplink mėtosi įvairus metalo laužas. Mašinos. Foteliukai... tolėliau važinėja didžiulis kranas, gana keistai atrodantis tokiam užkampyje. Du sutikti vyrai liepia eiti į kepyklą. Gįžę prie iš pažiūros visai apleistos kepyklos einame į vidų. Siauroje ilgoje patalpoje pamatome didžiules krosnis. Jausmas tarsi didelėje pirtyje. Kitame kambaryje du tradicinės rusų kaimiečio išvaizdos vyrai žiūri televizoriuką. Jei ne jis, galėtum spėti, kad nusikėlei į tokius laikus, kada net elektros nebuvo. Prie metalinės kriauklės iš juodos guminės žarnelės prisipilame vandens. Nors troškulys

didelis, sunkiai prisiverčiu paragauti to vandens – sodriai geltonos spalvos. Tačiau kartais troškulys yra viskas, taigi geriu.

07.17

Senovine greitosios mašina iš pažiūros tik džipams pravažiuojamu keliu dardame į kapinaites. Paskutines mūsų misijoje. Čia daug išdegusių kryžių, nes prieš keletą metų buvo gaisras. Dirbu taip nuoširdžiai, kad galiausiai negaliu pakelti nei rankų, nei kojų. Įsliuogiu į mašiną. Suliję ir pavargę mėgaujamės safariu, kol netikėtai mus atveža nusiplauti nuovargį prie tobulos apskritimo formos, lygiai visur apaugusio medžiais ežeriuko, skaidriai žalsvu vandeniui ir smėlėtu dugnu. Nežiūrint lietaus ir „turstų“ prie jo, mes nusimetame šalin rūbus ir kaip vaikai besidžiaugdami sukrentame į ežerą.

Popiet sėdame į du mus iki taigos atvežusius atobusiukus ir lekiame (lekiame tik mintyse, nes realiai vos vos judame) į Tomską. Visi greitai suminga. Aš sėdžiu prieky, todėl negaliu sau leisti nematyti vaizdų, plaukiančių pro šalį. Nuovargis nemažas, bet laikau plačiai pramerktas akis ir bandau įsidėmėti viską, kad tradiciška ir netradiciška tokiam atokiam pasaulio kamputy...

Važiuojant pro kaimelius akį traukia medinių namukų architektūra ir... filosofija. Kam? Kam vidury taigos, kaimely su keliais šimtais gyventojų, kur iš viso turbūt labai labai retai kada užsuka svetimi žmonės, statyti spalvotus namus su drožinėtom langinėm, iš medžio iškaltais ornamentais? Nieko įspūdingesnio, kartu ir paprastesnio, ir unikalesnio iš medžio nesu mačiusi... gal ir nepamatysiu... Gal ir nebeįmanoma?

Stebina ir iš dulkių debesies vidury miškų išniręs naujutėlaitis „leksus“as“, kaip ką tik iš salono...

07.18

Grįžtam į Tomską. KGB muziejus, vienas iš dviejų visoje Rusijoje, įkurtų buvusiam saugumo kalėjime. Koridoriuje nuotraukos vienu iš paskutiniųjų tardytų, kalintų žmonių. Tarp jų ir Lietuvos Arkivyskupas Sigitas Tamkevičius. Viename straipsnyje perskaitau Jo žodžius apie šią patirtį: „Lageriai ir tremtis buvo tarsi universitetas. Sunkiose sąlygose žmogus taip pat auga ir grūdinasi. Dėl šios priežasties nelaisvės metus aš laikau ypatinga Dievo malone. Manau, kad tie metai davė net daugiau, nei gali suteikti kunigų seminarija ar noviciatas vienuolyne. Ten reikia ne žodžiais, bet gyvenimu aiškiai apsispręsti, kokios yra tavo vertybės ir ką esi pasiruošęs dėl jų paaukoti.“ Stipraus žmogaus stiprūs žodžiai. Po ekskursijos klausinėjame visko gidės. Protinga moteris, paklausta apie dabartinę istorijos mokymą rusų mokyklose, tik nelinksmi šypteli ir tartsteli, jog vadovėliai vis dar rašomi pagal nurodymus iš aukščiau...

07.19

Ankstyva kelionė lėktuvu į Maskvą. Padedame gėlių prie menamo J. Žemaičio – Vytauto kapo ir Liubenkos aikštėje prie paminklo lagerių aukoms. Liubenkos aikštėje tai padaryti buvo kur kas sunkiau, mat po kažkokio mitingo ten viskas aptverta ir saugoma milicijos. Lyg ir rekonstrukcija.. ir vėl tas rusiškas mentalitetas. Po neilgų derybų pavyksta išprašyti, kad leistų vienam žmogui padėti gėles. Ta garbė teko man.

Grįžtam į Ambasadą, iš kur važiuojam į traukinių stotį. Prieš akis 12 valandų kelionės – paskutinės akimirkos su žmonėmis, su kuriais dar tikrai norėčiau pabendrauti ilgiau ir kurių greitu laiku pasiilgsiu.

07.20

7.55 val. Lietuva. Nelengva. Fizinis ir emocinis nuovargis. Tuoju reiks išlipti. Laukia daug fotoaparatus, kamerų, šypsenų, klausimų, šnekų... Daug žmonių aplinkui. O norėtusi gal tik vieno tylinčio žmogaus su arbata rankose ir šiltu apklotu. Minkštas petys būtų privalumas... Lietuva graži ankstyvą liepos vidurio dieną. Bet tai nelengvina minčių ir emocinio krūvio. Ir kaip dar nesinori grįžti... MISIJA PRASIDEDA.

Ką supratau.

Kapai. Seni mediniai kryžiai ir naujos mūsų tvorelės netruks supūti ir grįžti atgal į žemę. Bet žmonių atmintis pereis į kitą lygmenį. Nebematerealų. Tos tvorelės, kryželiai kapinėse reikalingi mums, gyviesiems. Nuo atmintį ir pagarbą praeičiai naikinančių miškovežių ir gaisrų. Mes turime prisitaikyti prie gamtos ciklo ir įsileisti jį į save. Kaip po gaisro miškas atauga, taip po sukrėtimų pakyla sutvirtėjusi tauta. Tuo jau galėjome įsitikinti. Kaip ir tuo, kad Sibiro taigoje vis dar yra kryžių, saugojančių mūsų atmintį. Ir kad Sibire vis dar yra gyva didelė dalis mūsų istorijos.

Žmonės. Nuoširdumui nesvarbu, ar tu lietuvis, ar rusas. Bendraujant iš širdies į širdį išsitrina kalbos barjerai ir tautiniai skirtumai. Lieka tarpusavio supratimas. Ir supratimas, kad žmonės yra žmonės, nesvarbu, kokioje barikadų pusėje stovi.

Taiga. Sibiru tikrai galima susirgti. Kaip kalnais. Kas čia tokio žavinčo? Ne adrenalinas, žinant, kad aplink yra meškų... Ne uodų simfonijos... Tai įspūdingos įvairovės gamta...

Netikėtumai.. Ir, žinoma, žmonės. Sibiriečiai. Kurie ir yra tikrasis Sibiro veidas.

Misija. Visos misijos yra įmanomos. Kas svarbu? Kas galvoje, kas širdyje ir kas šalia... Ir... KODĖL... Jei tai prasminga, tai turės įvykti. Norime to ar ne. Užsimerkiu prieš visus skeptikus ir sakau, kad šis projektas duoda daug. Kiekvienam iš mūsų atskirai ir visiems kartu, Lietuvai.